

BAL-TAM TÜRLÜK BİLGİSİ

37

Prizren
Eylül-2022

BOSNALI AHMET VAHDETÎ BABA

Nail TAN*

Türk halk edebiyatında Bosnalı şairlerin, âşıkların, saz şairlerinin önemli bir yeri vardır. Bunların içinde en tanınmışları Bosnavi ile Bosnalı Vahdetî Baba'dır. Bosnavi, Mostar'da BAL-TAM'ın düzenlediği II. Sempozyum'da (03-06 Eylül 2002) meslektaşım Hayrettin İvgin tarafından ele alınmıştı. Balkanlarda Bektaşiliğin sevilerek yayılması sonucu, bu şairler Bektaşiliği benimsemişler ve diğer Bektaşî saz şairlerinin şiir geleneğine uygun eserler vermişlerdir. Bu şairlerin ortak diğer bir özelliği de İstanbul ve Anadolu'ya gelmeleri ve ünlerini bu topraklarda yapmalarıdır.

Tespitlerimize göre; Türk âşık-tekke edebiyatında Vahdetî adını taşıyan üç şair vardır: *Kırşehirli Âşık Vahdetî* (1834-1894), *Bosnalı Ahmet Vahdetî Baba* (?-1598), *Vahdetî Osman Efendi* (Mutasavvıf şair Üsküp?- Edirne 1722). Divan edebiyatımızda ise yine birden çok Vahdetî karşımıza çıkar.

Vahdeti (?- Ereğli 1598): “Mülhid (dinsiz) Vahdetî” diye tanınmıştır. Riyazi tezkiresine göre Bursa'da doğdu. Bu şairin ölüm tarihi ve dinsizlikle itham edildiği göz önüne alınarak Hurufi-Bektaşî Şair Bosnalı Vahdetî'yle aynı kişi olduğu sanılıyor (Doğum yeri Bursa'da diye okunmuş olabilir. Saraybosnalı meslektaşlar Bosna'da olarak okumuşlardır).

Vahdetî: Sipahi. XVI. yüzyıl divan şairi.

Vahdetî: Yenipazarlı. XVI. yüzyıl divan şairi.

Vahdetî Mir Mehmed: Kazvin'li. XVII. yüzyıl divan şairi. IV. Murat tarafından Bağdat'tan İstanbul'a getirildi.

Vahdetî: Bağdat'ta doğdu.

Vahdetî: İstanbul'da doğdu. “Hüsamzade” sanıyla tanındı.

Bosnalı Ahmet Vahdetî Baba: Hayatı hakkında ne yazık ki geniş bilgiye sahip değiliz. Saraybosna'da doğduğu ve Boşnak olduğu için “Bosnalı” dendiği açıktır. XVI. yüzyıl Hurufi şairlerindendir. Bilindiği gibi Hurufilik, Bektaşilikle çok iyi uyuşan bir tarikattır. Hurufi düşüncesinin esası, Bektaşilerde olduğu gibi insana en yüce mertebeyi vermektir. XIV. yüzyılın sonunda Fazlullâh-i Estarâbâdî tarafından kurulmuş, İran'a, Anadolu'ya ve Balkanlara yayılmıştır. Şiirlerinden, Balım Sultan müritlerinden Sersem Ali Baba'ya intisap ettiği anlaşılmaktadır.

* Kültür Bakanlığı, Emekli HAGEM Genel Müdürü, Halk Bilimci

Sersem Ali Baba, Balım Sultan'dan sonra Hacı Bektaş Veli dergâhında postnişin oldu (1520). O tarihten itibaren posta oturanlara "Dede-Baba" dendi. İlk "Dede-Baba" odur. Aynı zamanda Kanuni'nin eşi Mahidevran'ın da ağabeyi idi. Hürrem Sultan'ın entrikalarıyla Mâhıdevrân gözden düşünce ağabeyi de dergâhtan uzaklaştırıldı. Makedonya Kalkandelen'deki Harabati tekkesine gitti. Tahminimize göre, Ahmet Vahdetî Baba, bu dergâhta Sersem Ali Baba'yı tanıyıp müridi oldu. Anadolu'da Celâlî isyanları çıkınca Kanuni, bir yandan İbrahim Paşa'yı isyanları bastırmakta görevlendirirken diğer yandan da Sersem Ali Baba'nın Hacı Bektaş dergâhına dönmesi için ferman çıkardı. Sersem Ali Baba, önce Hacca gitti. Kerbelâ üzerinden Hacıbektaş'a dönüp tekrar posta oturdu (1551). 1569'da Hakk'a yürüdü. Kabri Hacıbektaş'ta Kırklar Meydanı'nın sol tarafındadır. Harabati Tekkesi'nde de bir makamı (mezarı) vardır. Sadettin Nüzhet Ergun, 1930 yılında yayımlanan *Bektaşî Şairleri* kitabında bu şairi Dimetokalı olarak göstermişse de 1944'te yayımlanan *Bektaşî Şairleri ve Nefesleri* kitabında Bosnalı olduğunu belirtmiştir. Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa Kitapları No: 85/2'de kayıtlı divanın bu şaire ait olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim Saraybosna'da yapılan araştırmalar bu tahminin doğru olduğunu ortaya koymuştur.

Vahdetî'nin elimizde çok az şiiri vardır. Bu bakımdan Süleymaniye Kütüphanesindeki yazmanın bir an önce bir doktora tezi olarak ele alınıp gün ışığına çıkarılmasında fayda vardır. Türkiye'de yayımlanmış terciibent ve müsebbba biçimindeki iki şiirine bakarak çok iyi eğitim görmüş bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Divan şiirine vâkıftır. Dili, zaman zaman oldukça ağdalıdır. Şehir şairidir. Kırsal alanda ünü yoktur. Diğer Bektaşî şairleri gibi halk şiiri geleneğinde yazılmış nefesleri elimizde yoktur. Saraybosna'daki kaynaklarda mevcut şiirlerinin de divan şiiri tarzında olduğunu öğreniyoruz.

Üstad Abdülbaki Gölpınarlı; Vahdetî Baba'yla ilgili olarak değişik bir kimlik ileri sürmektedir. Ona göre; Halil Vahdetî Baba, 1628-29'da Hacı Bektaş Tekkesinde şeyh olup 1650'de ölmüştür ve Dimetokalıdır. 1569-70'te ölen Sersem Ali Baba hayattayken Bektaşîliğe girmiştir. Terciibentten bunu öğreniyoruz. Divan edebiyatının teknik ve estetiğini benimsemiş olmakla beraber mensup olduğu zümrenin görüş ve düşüncelerini şiirlerine yansıtmış olan kuvvetli bir şairdir.

Vahdetî'nin elimizdeki yayımlanmış iki şiirinde ana tema insandır. Ona göre insan, birtakım gizemli yazılardan, harflerden oluşan bir bütündür. Özünde Allah'ı yansıtır. Allah'ı ve insanı anlayabilmek için bu gizemli yazıları iyi okumak gerekir.

Vahdetî’de derin bir Allah, Muhammed, Ali ve Hacı Bektaş Veli sevgisi vardır. Hacı Bektaş Velî Dergâhı, Ali gizlerinin toplandığı yerdir. Muhammed ışığının da görünüş alanıdır.

Yukarıda verilen bilgilere göre; Bektaşî şairi Vahdetî’nin memleketiyle ilgili iki iddia vardır. Bosna ve Dimetoka. Yaşadıkları varsayılan yüzyıllar (XVI ve XVII) da farklıdır. Şiirleri ise ortaktır. Elimizde mevcut iki şiir (biri müsebbâ diğeri terciibent) ikisi için de örnek olarak verilmektedir.

Yukarıda verilen bilgilerden iki Bektaşî Vahdetî olduğu anlaşılmaktadır. Biri Dimetokalı Halil Vahdetî, diğeri Bosnalı Ahmet Vahdetî. Bosnalı Ahmet Vahdetî hakkında Saraybosna’da yapılmış araştırmalar ve yayınlar bu varsayımı doğrulamaktadır. Dimetokalı Vahdetî’yle ilgili olarak yazmalara dayanan şiirler yok. Prof. Dr. Tacide ve Nimetullah Hafız vasıtasıyla temin ettiğim Hazım Şaba-noviç’in 1973 yılında yayımlanmış Bosnalı Ahmet Vahdetî adlı incelemesine göre Bosnalı Ahmet Vahdetî Vişegrad yakınlarındaki Dobruna’da doğmuş, Ereğli’de (Konya), 1598 yılında ölmüştür. Huru-fî görüşleri dolayısıyla dinsizlikle suçlanmış ve “Mülhid” lakabıyla anılmıştır. Bosnalı araştırmacı Başagiç ve M. Hanciç onun hayatı ve eserleriyle ilgili, Türkiye’de sunulan bilgilere göre daha geniş bir araştırma yaparak Saraybosna’daki el yazması divanındaki şiirlerini yayımlamışlardır. Hanciç’in yayımladığı el yazması divanın bir kopyası da Süleymaniye Kütüphanesi Haşim Paşa Kitapları arasındadır. Ayrıca birkaç şiiri İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emirî Kitapları bölümünde 285 numara bulunmaktadır. Nât-ı Ali adlı şiiri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde, T-801 *Divân-ı Hudâî* adlı eserin sonundadır.

Vahdetî hakkında Saraybosna’da yapılan araştırmalardan onun Konya’yı ve Mevlevileri öven bir şiirinin de bulunduğunu öğreniyoruz. Ancak Anadolu’ya nasıl geldiği ve nasıl Sersem Ali Baba müridi olduğu aydınlatılmamıştır.

SONUÇ

Yeni bilgilerle desteklenene veya reddedilene kadar kanaatime göre Bosnalı ve Dimetokalı Vahdetî’ler ayrı kişilerdir. Bosna’da doğan Vahdetî, dervişliğin gereği gezginci bir hayatı benimsemiş, Kalkandelen’de Sersem Ali Baba’yı tanımış, Bektaşilik yoluna da girmiş ve Anadolu’ya gelmiştir. Hurufî görüşleri dolayısıyla “mülhid (dinsiz)” olarak vasıflandırılmıştır. Konya’da Mevlevileri tanımış, onlara da sevgi duymuş ve 1598 yılında Ereğli’de ölmüştür. Dimetokalı Halil Vahdetî ise Abdülbaki Gölpınarlı’nın tanımladığı ancak şiirlerine örnek olarak Bosnalı Vahdetî’nin şiirlerini verdiği Vahdetî olup Hacı

Bektaş Dergâhı'nda postnişinlik yapmış ve orada 1650'de ölmüştür. Şiirleri henüz bulunmamıştır.